

Arkeologisk utredning etapp 1

Bränninge gård

Inför planerad golfbana

*Habo socken i Habo kommun
Jönköpings län*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

Arkeologisk rapport 2005:8

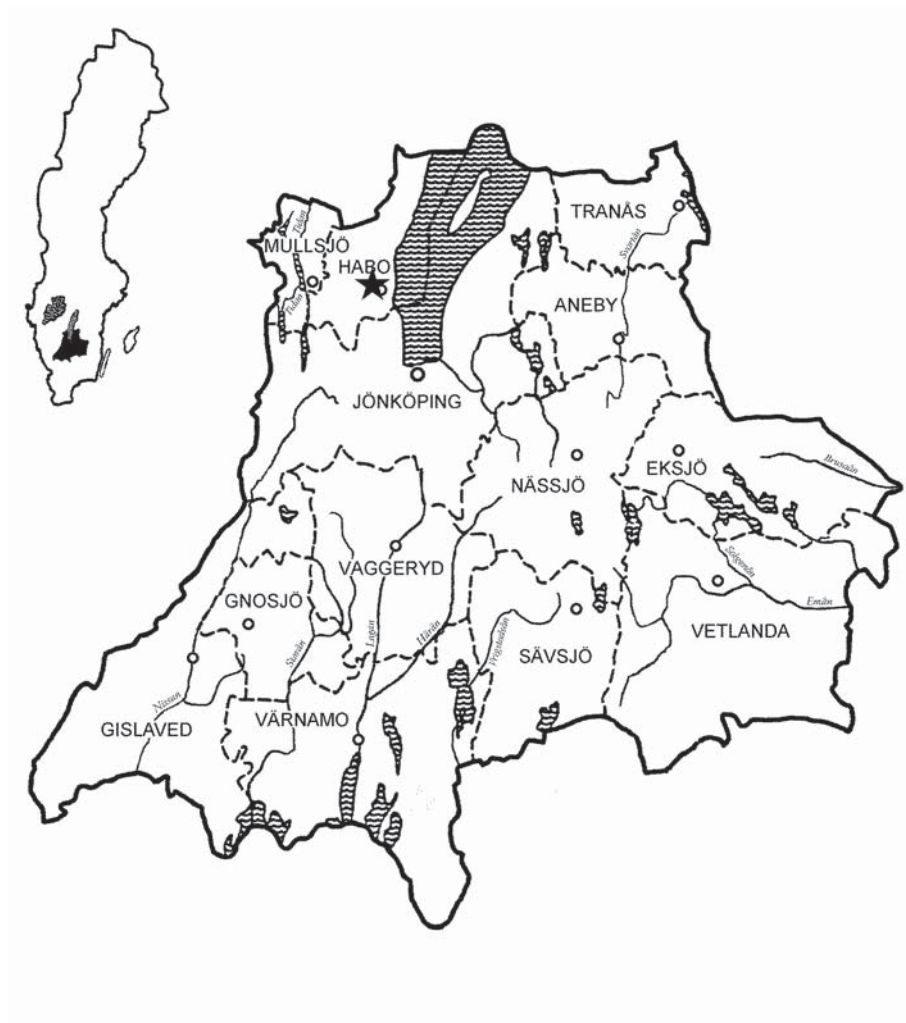
Jan Borg & Adel Vestbø-Franzén

Arkeologisk utredning etapp 1

Bränninge gård

Inför planerad golfbana

Habo socken i Habo kommun
Jönköpings län



Rapport, foto och renritningar: Jan Borg och Aadel Vestbö Franzén

Digital kartbearbetning: Jan Borg och Samuel Björklund

Grafisk design: Anders Gutehall

Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson och Mariana Huzejrovic

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00.
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Innehåll

Inledning	5
Målsättning och metod	5
Topografi	5
Fornlämningsmiljö	6
Tidigare undersökningar	6
Kart- och arkivstudie	7
Resultat	10
Sammanfattning	17
Åtgärdsförslag	18
Tekniska och administrativa uppgifter	19
Referenser	20
Tryckta källor	20
Arkiv	20
Kartunderlag	20

Bilagor

Bilaga 1 Översiktskarta med lämningar i området

Figurer

Figur 1 Utdrag ur blå kartans blad 73 Jönköping	4
Figur 2 Förkortningar	6
Figur 3 Geometrisk avmätning av Bränninge inägomark från 1777	9
Figur 4 Slagg påträffad vid JB 2	14
Figur 5 Den nyupptäckta stensättningen JB 4 med rotvältan	15
Figur 6 Utredningsområde med område som bör undantas	19



Figur 1. Utdrag ur Blå kartans blad 73 Jönköping med utredningsområdet markerat. Skala 1:100 000.

Inledning

Med anledning av planerad nybyggnation av en golfbana inom delar av fastigheterna Bränninge 1:2 och Södra Hallebo 1:1 m fl, genomfördes under perioden oktober 2004 till april 2005 en arkeologisk utredning, etapp 1, av det berörda området.

Planområdet omfattar drygt 278 ha bestående av dels åkermark och dels skogsmark. Inom området planeras byggnation av en 18-hålsbana, en 9-hålsbana, en 6-håls ”minibana” samt Driving range.

Utredningen utfördes enligt länsstyrelsens beslut och beställare är Bengt Johansson, Bränninge gård, Habo socken och kommun.

Fält- och rapportansvariga var Jan Borg och Adel Vestbö Franzén, antikvarier vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Den arkeologiska utredningen etapp 1 syftar till att fastställa förekomst av fasta fornlämningar samt att erhålla en helhetssyn på landskapets och bebyggelsens utveckling i ett långtidsperspektiv. Vidare syftar utredningen till att peka ut särskilt känsliga kultur- och fornlämningsmiljöer.

Den arkeologiska utredningen består av genomgång av arkivmaterial och äldre kartor samt specialinventering i fält. Sist i kapitlen *Resultat* listas de nypåträffade lämningarna och de områden som anses kunna innehålla, under marken, dold fornlämning.

Topografi

Området är beläget i svagt NÖ-sluttande terräng på en platå ca 125 m över Vätterns yta (motsvarande 190-225 m ö h), och består till större delen av skogsmark, men inslaget av öppen mark och åker är betydande. Jordartsmässigt dominerar sandig och moig morän, men glacifluviala inslag finns inom områdets norra del samt i området kring Södra Hallebo gård, då i form av isälvsgrövmå. Ett kärrområde utbreder sig i ett N-S band öster om Hökensån, belägen intill planområdets västra gräns (SGU, Ser. Ae nr 109 Jordartskartan, 7D ULRICEHAMN SO).

I planområdets södra och norra delar består landskapet av barrskogsbeväxt sandmo. Inslagen av moränmark är få, men de utmärker sig genom ett större inslag av sten. Åkermarken i öster visar på en relativt stor lerinblandning.

Fornlämningsmiljö

Inom det aktuella området finns ett flertal på förhand kända fornlämningar. RAÄ 44 är beläget inom norra delen av planområdet och utgörs av ett gravfält och en plats med tradition. Gravfältet är ca 50 m långt och 30 m brett (N-S) och består av 10 domarringar och ca 20 klumpstenar. Intill och strax SÖ om gravfältet finns en plats där traditionen säger att en galge och stupstock i forna dagar varit placerade. Ca 100 m SÖ om gravfältet finns en stensträng, RAÄ nr 45, ca 23 m lång, övermossad och med enstaka stenar synliga i ytan.

Förkortningar

ATA: Antikvariskt topografiskt arkiv

KML: Kulturminneslagen

RAÄ: Riksantikvarieämbetet

SHM: Statens historiska museum

Figur 2. De förkortningar som förekommer i texten.

RAÄ 198 utgörs av ett gravfält, 25x15 m stort (N-S), bestående av 5 oregelbundna domarringar alternativt ett mindre antal domarringar och några klumpstenar.

RAÄ 283 är belägen SÖ om gravfältet och består av en ca 110 m lång hålväg. I området finns även två ca 250 m långa terrasskanter (Ö-V). Kanske hör dessa till det fossila åkermarkskomplexet, RAÄ 172.

Strax S om terrasskanterna finns RAÄ 42, en stensättning (osäker grav), rund 4-5 m i diameter och 0,4 m hög. Lämningen kan vara ett odlingsröse. Även de öster därom liggande RAÄ 41 och 43 har bedömts som osäkra gravar, 8 resp 6 m i diameter och 0,7 resp 0,3 m höga. Den fossila åkermarken, RAÄ 172, består av minst fyra terrasserade åkrar inom ett ca 250 x 30-90 m stort område (Ö-V). Det fossila åkermarksområdet tros vara större, men är svårbedömt p g a den sluttande terrängen.

Inom planområdets södra del finns RAÄ nr 3, en rund stensättning, 12 m i diameter och 0,7 m hög och 150 m SO om denna ligger RAÄ 2, en oval, röseliknande lämning, 11x7 m stor och 0,8 m hög som kan vara en grav. Längst sydväst i utredningsområdet finns tre områden med kända gravar. RAÄ nr 4 och 5 består båda av gravfält med fem kända domarringar vardera. RAÄ nr 267 utgörs av två stensättningar och RAÄ 268 utgörs av en stensättning och en hålväg.

Denna genomgång gäller de fasta fornlämningar och kulturlämningar som enligt fornminnesregistret finns inom planområdet. Utanför men i nära anslutning till planområdet fortsätter den komplexa fornlämningsmiljön med en stenåldersboplats RAÄ 116 (se kapitlet Tidigare undersökningar), milstolpe och väghållningssten (RAÄ 102 och 40). Väster om planområdet på Södra Hallebos ägor har förekomster av sentida slagg och husgrunder registrerats samt gravar i form av en hög, en stensättning och domarringar (RAÄ nr 48, 49 och 50).

Tidigare undersökningar

I samband med planer på bostadsbyggande inom Bränninge 3:12, genomförde Skaraborgs läns museum år 1992, en arkeologisk utredning av området kring fornlämningarna RAÄ 116 och 44. Avsikten med utredningen var att fastställa om fasta fornlämningar skulle komma att påverkas av ändrad markanvändning (Berglund 1992, 25). Planområdet omfattade då även det nu försvunna kronotorpet Tubbereds mark.

RAÄ 116: Denna stenåldersboplats hade ringats in med en ungefärlig avgränsning efter fynd på platsen av tre flintavslag. Vid utredningen år 1992 drogs sökschakt genom den förmodade boplatsen och det grävdes provgropar i närheten utan att några boplatsindikerande lämningar hittades. RAÄ 116 anses därför i nuläget kunna avskrivas som stenåldersboplats, men återstår dock som fyndplats för flinta (Berglund 1992, 4-5).

Den del av 1992 års utredningsområde som låg öster om kyrkovägen är aktuellt även för föreliggande utredning, varför en kort sammanfattning görs av den tidigare utredningen. Inga nya fornlämningar påträffades i området, däremot kunde det konstateras att tippade massor, sten bilvrak etc, hade

deponerats strax öster om kyrkovägen. Gravfältet RAÄ 44 mättes in och i samband med detta studerades de skador som gravfältet hade fått av vägen som går genom gravfältet samt genom grustäcker. Vägen fanns med på äldre kartor, varför de skador som vägdragningen förorsakat var minst ca 150 år gamla. Skador i samband med täktverksamheten har sannolikt skett före 1928 då täktskador omnämns i uppgift till SHM/ATA. Gravfältet upplevs 1992 som tämligen skadat och omrört, men man betonar vikten av att betrakta ett visst utrymme kring gravfältet som fornlämningsområdet (KML, 1988:950 2 kap. 2§) (Berglund 1992, 5-7).

Kart- och arkivstudie

Det äldsta skriftliga belägget för Bränninge härrör från ett diplom daterat den 4 september 1399, och byn finns sedan belagd i skriftligt material under hela 1400-talet. År 1541 består byn av tre hela hemman: ett skattehemman, ett kanikhemman samt ett frälsehemman. Förleden kan tolkas som indikerande svedjeverksamhet, alternativt ett torrt område med grund jord, där ”växtligheten snart bränner bort av solen (Lundahl 1955, 96). Intressant är att flera av ortnamnen i Habo socken indikerar brännande eller svedjeverksamhet, som Brännebol, Bränninge och Brännåsen samt efterleden *–bråten* som i t ex Hästebråten.

Flera lantmåteriförättningar från Bränninge by ger oss en möjlighet att studera hur odlingslandskapet har förändrats i ett tidsperspektiv som sträcker sig över ca 250 år.

År 1777 gjordes en avmätning av Brännings inägomark. Kartbilden är intressant, då den tegindelade åkermarken är belägen inom två sammanhängande områden, det ena norr och det andra söder om bytomten. Själva bytomten, som består av två klungor avskilda av ängsmark, ligger i ett långsmalt ängsområde som sträcker sig mellan de två åkerområdena. Åkermarkens rumsliga fördelning mellan ett nordligt och ett sydligt block avdelat på mitten genom ett större sammanhängande ängsområde, samt förekomsten av två närmast parallella vägsträckningar genom byn i Ö-V riktning kan indikera att byn Bränningen ursprungligen bestått av två skilda enheter som senare sammanfogats till en by. Dessa gårdar har vid något tillfälle flyttat ihop till den klungformade bytomten. I de äldre kartorna ser man att på den västra tomten finns Skattegården och Västergårdens gårdstomter medan Östergårdens tomt är belägen öster därom. Ett soldattorp och dess ägor är belägna några hundra meter öster om bytomten.

I inägomarkens östra del, intill gränsen mot Kärnekulla, finns ett ängsstycke vid namn ”Klackarpsängen”. Namnet är bebyggelseindikerande och en rimlig tolkning är att en gård vid namn Klackarp har legat i området. Inget Klackarp finns belagd bland socknens by- eller gårdsnamn (Lundahl 1955, 94–113). En anteckning i protokollet om att ängen är litet bördigare här, styrker uppfattningen om att bebyggelse tidigare kan ha funnits i området.

I texten till kartan anges att ett gärde av fyra årligen trädades, och en analys av kartan visar att åkermarken var indelad i fyra gården. Fyrsäde har således praktiserats. Hela inägomarken är uppdelad i långsmala tegar och ett

oregelbundet tegskifte praktiserades mellan de tre gårdarna såväl i åker som äng. I åkermarken finns flera impediment. Med tanke på de många gravar som är kända från området i övrigt kan flera av impedimenten spegla förekomst av i senare tid bortplöjda gravar.

11 år senare, år 1788, upprättades nästa karta över Bränninge. Vid denna tidpunkt har Östergården delats upp i två brukningsenheter, varför ägorna på flera ställen företer en uppdelning i A, B, Ca och Cb's ägor. Gårdarna A och B har sin tegskiftade åkermark i byns västra del och gårdarna Ca och Cb har sin åkermark framför allt i byns östra del. Stora omskiftningar i åker och ängsmark har gjorts mellan 1777 och 1788. De långsmala tegarna är kvar, men tegarnas ordningsföljd är en helt annan än 11 år tidigare.

Även i denna karta refereras det till ett Klackarp i form av samma ängsområde som i 1777 års karta. På kartan från 1788 finns något mer av byns ägor karterade än i den äldsta kartan. Detta gäller framför allt de skogsskiften i byns sydöstra del som enligt karttexten har fungerat som hagar "men som nu utläggas skall". Hagmarken skall således övergå till utmark.

Förrättningarna P 74-9:4-8 som upprättas mellan 1788 och 1802 förefaller bygga på en och samma kartering där de olika kartorna skiljer sig åt med avseende på ägoförhållanden och gränsläggning.

Utläggningen av hagarna till samfälld skogsmark verkar dock inte ha genomförts helt år 1793 då ett nytt storskifte genomförs. De två västliga beteshagarna har slagits ihop och betecknas som skogsmark. Men den östra antecknas som "en beteshage som enligt förra delningen skulle utläggas till samfällt bete." Enligt kartbilden är denna äga fortfarande år 1795 hage. Ängen Klackarp tas med även i beskrivningen till 1795 års karta.

Stora Hallebo karteras 1805 för storskifte. I denna karta är det framför allt ägorna i byns östra del som är av intresse. Här fanns 1805 ett soldat- och ett dagsverkstorp med tillhörande åkrar och ängar. Området är i dag sammanhängande åkermark under Bränninge och inga spår finns efter den äldre bebyggelsen i den ekonomiska kartan. I kartan finns ett kvadratisk impediment, beläget strax NÖ om dagsverkstorpets som kan utgöra en förhistorisk grav.

Kartanalysen ger vid handen att skogs- och odlingslandskapet inom Bränninge och Södra Hallebo byar har genomgått flera förändringar under de senaste ca 200 åren. Dessa kan beläggas i kartorna och handlar för Brännings del mest om de ändringar i ägostruktur som skedde i samband med tre storskiftesprocesser under perioden 1788–1802. Av dessa ändringar var det få som satte bestående spår i landskapet. Tillkomsten av en ny gårdstomt mellan 1777 och 1788 i samband med att C-gården delades i två delar är nog den viktigaste. I Södra Hallebo finns två torp belagda inom ett område som i dag helt består av åkermark. Troligt är dock att bebyggelserester efter torpbebyggelsen kan återfinnas strax utanför dagens åkermark. Hur gamla dessa torp var när kartan över Södra Hallebo upprättades år 1805 är svårt att säga.

Intressant är de strukturer som kan skönjas i kartornas tidsdjup. *Klackarpsängen* i Bränninge speglar med stor sannolikhet en ödelagd gårdsenhet. Möjligen en medeltida ödegård, där namnet lever kvar i den äng

på upp till 1,5 km längd. Finns det spår av denna teguppdelning i form av terrasseringar eller stensträngar som kan återfinnas vid inventering eller har tegarna markerats diskret med glesa stenrader. I såfall torde inga spår finnas kvar efter tegindelningen.

De många impediment som de äldsta kartorna uppvisar och som ser ut som ”jack” i åkermarken kan utgöra läge för förhistoriska gravar.

Åren 1872-1888 tillkom den äldsta ekonomiska kartan över Vartofta härad i skala 1:20 000. Den visar ett sammanhängande odlingslandskap kring Bränning och Södra Hallebo bys tomter i princip av samma utsträckning som i dag. En backstuga var vid denna tid belägen intill västra delen av Brännings norra åkergräde där en föreningsstuga i dag är belägen. Inom Södra Hallebos ägor fanns även en backstuga i ett område som, i dag är skogsmark. Detta är beläget strax öster om det dagsverkstorp som fanns med på 1805 års karta. Ingen anteckning om bebyggelsen finns i fornminnesregistret. En backstuga inom planområdets södra del är identisk med dagens fastighet Granelund, och det soldattorp som låg under Bränning vid 1800-talets slut är identiskt med torpet Skogshemmet (Bränninge 1:15).

Resultat

I följande kapitel presenteras de kultur- och fornlämningar som påträffats under kart- och arkivstudien samt under inventeringsarbetet i fält, se även bilaga 1 där de är markerade på kartan.

Vid fältinventeringen har alla synliga forn- och kulturlämningar som påträffats registrerats. Alla fornlämningar är dock inte synliga ovan mark och därför har även vissa områden, utifrån dess topografi, markerats. Inom dessa områden krävs sökschaktsgrävning, d v s arkeologisk utredning etapp 2, för att utreda om fast fornlämning finns på platsen. Inom de områden där fast fornlämning redan konstaterats rekommenderas istället en arkeologisk förundersökning som nästa steg. Den syftar till att karaktärisera, datera och avgränsa fornlämningen.

De nypåträffade fornlämningarna döps i rapporten efter inventerarens initialer samt en löpande nummerserie. Dessa bokstavs- och sifferkombinationer finns även utmärkta på översiktskartan. Under varje nypåträffad lämning i lista finns en kortare beskrivning av vad som hittats och om lämningen påträffats i kartmaterialet eller vid inventeringen. Därefter anges positionen. Koordinaterna som anges avser en ungefärlig mittpunkt inom områden och enstaka objekt men avser en ändpunkt vid linjeobjekt. Sist anges läns museets förslag på vidare åtgärder om lämningen kommer beröras av förestående exploateringen.

På översiktskartan (bilaga 1) markeras inte enbart de nypåträffade lämningarna. Där finns även de lämningar som sedan tidigare varit kända och redan finns registrerade i fornlämningsregistret. De lämningar och områden som identifierades i kartmaterialet är i översiktskartan markerade i blått, de påträffade vid inventeringen har markerats i rött och de hämtade ur fornminnesregistret har svart markering.

Punktobjekt såsom t ex ensamliggande gravar markeras med en triangel, områden markeras i sin helhet och linjeobjekt som t ex hålvägar markeras med linjer.

AF 1

Stensättning. 4-5 m i diameter och ca 0.4 m hög. Stenstorlek ca 0.2-0.4 m. Osäker form. Vid provstickning påträffades stenar i närheten, rest av domarring? Mycket bra läge på ett krön.

Identifierad vid fältinventering.

x6419586 y1396839

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om den ej undantas bör den förundersökas.

AF 2

Domarring? Omrört område, svårbedömt.

Identifierad vid fältinventering.

x6419551 y1396876

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om objektet ej undantas bör det bli föremål för en etapp 2 utredning.

AF 3

Troligen förhistorisk aktivitetsyta. Ca 250 x 80 m (V-Ö). I området finns enstaka röjningsrösen.

Identifierad vid fältinventering.

x6419540 y131396750

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om objektet ej undantas bör det bli föremål för en etapp 2 utredning.

AF 4

Täktgrop/förvaringsgrop. Rektangulär 4x3 m (Ö-V) och 0,6 m djup med plan botten. Omgiven av en 1,5 m bred och 0,2-0,3 m hög vall. Yngre lämning.

Identifierad vid fältinventering.

x6419895 y1396840

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd.

AF 5

Bevarandevärd vägsträckning/hålväg. Ca 150 m lång, ca 2 m bred och 0,4-0,6 m djup. Vissa partier har stensatta sidor. Fägata?

Identifierad vid fältinventering.

x6419858 y1396809 (SV)

Åtgärdsförslag: Förundersökning

AF 6

Stenmur. Ca 200 m lång, 1-1,2 m hög och ca 1 m bred.

Identifierad vid fältinventering.

x6419916 y1397084 (SÖ)

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd.

AF 7

Hålväg. Ca 200 m lång, ca 1,5 m bred och 0,2-0,6 m djup. Skålad form och terraserad åt N i vissa partier.

Identifierad vid fältinventering.

x6419600 y1396751 (NV)

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om den ej undantas bör den förundersökas.

AF 8

Bebyggelselämning, soptipp. Inom ett ca 120 m stort område finns lämningar efter sentida bebyggelse och odling. Ett par grindstolpar finns kvar i områdets södra del. I områdets norra del finns en avplanad yta beväxt med kväveälskande växter. Området har tidigare använts som soptipp

Identifierad vid fältinventering.

x6421025 y1396730

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd.

AF 9

Kolningsgrop. Ca 3 m i diameter och ca 0,5 m djup. Omges av vall ca 1,5 m bred och 0,1-0,2 m hög. I V är vällen nästan obefintlig.

Identifierad vid fältinventering.

x6420655 y1396545

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

AF 10

Gravfält, rest av. Inom ett ca 15x15 m stort område finns minst sex klumpstenar, ca 0,6 m stora, i ursprungligt läge, samt ca 15 klumpstenar som lagts upp i motionsspårets kant. Vid stick framkom även koncentration av ca 0,2–0,3 m stora stenar, stensättning?

Identifierad vid fältinventering.

x6420425 y1396783

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om den ej undantas bör den förundersökas.

AF 11

Osäker domarring, rest av. Ca 4 m i diameter bestående av 3 klumpstenar ca 0,8 m stora. Ca 2,5 N ligger en ca 1 m stor klumpsten som är helt täckt av mossa.

Identifierad vid fältinventering.

x6420255 y1396708

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om objektet ej undantas bör det bli föremål för en etapp 2 utredning.

AF 12 och AF 13 utgår.

AF 14

Fyndplats för slagg. Slaggklumpar hittade av lokalbo.

x6420935 y1397137

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 15

Boplatsläge. Inom ca 500x500 m stort område i åkermark.

Identifierad vid fältinventering.

x6420706 y1397550

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 16

Fossil åkermark. Inom ett ca 200x100 m stort område (SV–NO) finns minst 3 terrasser och ca 15 röjningsrösen.

x6420355 y1397470

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

AF 17

Grav? Ca 3,5 m i diameter och 0,3–0,4 m hög. Osäker, kan vara röjningsröse

Identifierad vid fältinventering.

x6420408 y1397344

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

AF 18

Boplatsläge och plats för två torp år 1805 (P74-33:1), samt eventuell rest av grav. Enligt äldre kartmaterial fanns två torp i området ca år 1800. I den äldre kartan över Södra Hallebo syns även kvadratisk impediment som kan vara rest av nu bortplöjd grav.

Identifierat utifrån kartmaterialet och fältinventering.

x6419885 y1396645

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 19 utgår.

AF 20

Område med flikiga åkrar och mindre enstaka åkerytor. I området kan rester efter bebyggelse eller förhistoriska gravar finnas.

Identifierat utifrån kartmaterialet.

x6420576 y1397700

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 21–22

Impedimentsmark som kan spegla förekomst av fornlämning.

Identifierat utifrån kartmaterialet.

AF 21 x6420870 y1397590

AF 22 x6420747 y1397595

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.



Figur 4. Slagg påträffad vid JB 2.

AF 23

I akt P74-9:4 från 1788 finns torpbebyggelse i området. I den norra delen finns flikiga åkrar och impediment som kan spegla förekomst av bebyggelselämningar eller andra fornlämningar.

Identifierat utifrån kartmaterialet.

x6420840 y1397050

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 24

Område med torpbebyggelse år 1788. I området finns även flikiga åkrar. Kan spegla förekomst av bebyggelselämningar eller andra fornlämningar.

Identifierat utifrån kartmaterialet.

x6420600 y1397220

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 25

Området benämns Klackarpsängen i de äldre kartorna (P74-9:2–9:8). Namnet Klackarp syftar troligen på en försvunnen bebyggelseenhet. T ex en medeltida ödegård. Rester efter bebyggelse kan finnas i området.

Identifierat utifrån kartmaterialet.

x6420785 y1398155

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 26

Läge för äldre bytomt i kartorna P74-9:2–9:8.

Identifierat utifrån kartmaterialet.

x6421065 y1397585

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 27–29

Impedimentsmark som kan spegla förekomst av fornlämning.

Identifierat utifrån kartmaterialet.

AF 27 x6420725 y1397500

AF 28 x6420680 y1397225

AF 29 x6420590 y1397480

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

AF 30

Läge för gårdstomt. Mellan 1777–1788 etableras en av byns gårdar här (P74-9:4).

Identifierat utifrån kartmaterialet.

x6420890 y1397730

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

JB 1

Röjningsröse. Ca 3 m i diameter och 0,3-0,4 m högt. Ligger nära nu brukad åker och bedöms som sentida.

Identifierad vid fältinventering.

x6419776 y1395909

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd. Lämningen berörs ej.

JB 2

Järnframställningsplats. På höjd, 40x30 m i ÖV-riktning påträffades drygt 20 spridda stenar. I skärning med stig påträffades rikligt med slagg samt del av ugnsvägg. Området har utsatts för markberedning vilket orsakat skador på lämningen.

Identifierad vid fältinventering.

x6419970 y1396200

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

JB 3

Husgrund, historisk tid. Rundad 5x4 m (Ö-V). Vall ca 1,5 m bred och 0,3 m hög. Öppning i N. Spismursröse, 0,5 m högt av skärvad sten 0,1-0,3 m i diameter.

Identifierad vid fältinventering.

x6420066 y1396471

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

JB 4

Stensättning. Rund 6,5 m i diameter och 0,2-0,3 m hög. Övermossad, stenmaterialet ca 0,2-0,5 m i diameter syntes i rotvälta i gravens NV del. Beväxt med 2 tallar.

Identifierad vid fältinventering.

x6419397 y1396380

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om den ej undantas bör den förundersökas.



Figur 5. Den nyupptäckta stensättningen JB 4 med rotvälta.

JB 5

Hålväg. Ca 90 m lång, 2,5-3 m bred och 0,2-0,3 djup.

Identifierad vid fältinventering.

x6419559 y1396507 (SÖ)

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Om den ej undantas bör den förundersökas.

JB 6

Fossil åkermark. 3 röjningsrösen, 2-4 m i diameter och 0,2-0,5 m höga. Stenstorlek upp till 1 m i diameter. Ligger nära nu brukad åker och bedöms som sentida.

Identifierad vid fältinventering.

x6419600 y1396425

Åtgärdsförslag: Ingår i område som bör undantas från exploatering. Ingen åtgär även om området berörs.

JB 7

Möjligt boplatsläge.

Identifierad vid fältinventering.

x6419650 y1396240

Åtgärdsförslag: Utredning etapp 2.

JB 8

Fossil åkermark. 3 röjningsrösen inom ett ca 80x30 m stort område (Ö-V).

x6420450 y1397180

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

JB 9

Fossil åkermark. 6 röjningsrösen inom ett ca 140x70 m stort område (SÖ-NV).

Identifierad vid fältinventering.

x6420450 y1397180

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

JB 10

Röjningsröse. Ca 4 m i diameter och 0,2-0,3 m högt.

Identifierad vid fältinventering.

x6420390 y1397356

Åtgärdsförslag: Förundersökning.

Sammanfattning

Med anledning av planerad nybyggnation av en golfbana inom delar av fastigheterna Bränninge 1:2 och Södra Hallebo 1:1 m fl, genomfördes under perioden oktober 2004 till april 2005 en arkeologisk utredning etapp 1 av det berörda området. Den arkeologiska utredningen består av kart- och arkivstudier samt fältinventering.

Inventeringen visade att det finns avsevärt fler fornlämningar i området än de som tidigare registrerats i fornlämningsregistret. Totalt sett har 38 nya objekt och områden påträffats vid inventeringarna. Då räknas även de områden där det krävs en arkeologisk utredning etapp 2 för att avgöra huruvida det finns under marken dolda lämningar.

Sammanfattningsvis ger de lämningar som sedan tidigare fanns registrerade och de nyupptäckta en bild av ett intensivt använt område. Bilden domineras av vad som förefaller vara lämningar från äldre järnålder samt ett kontinuerligt brukande från medeltid och fram i historisk tid.

Vad som tyder på den äldre järnålders närvaro i landskapet är i första hand gravarna. Stensättningar och framför allt dommarringar och klumpstenar är typiska för perioden. Den fossila åkermarken, RAÄ 172, kan också mycket väl vara från samma tid då den inte geografiskt överensstämmer med senare tiders åkrar. Järnframställningsplatsen JB 2 påminner om en tidigare undersökt i Brandstorp, Habo kommun, som visade sig vara från romersk järnålder. Det tyder på att JB 2 kan vara samtida med gravarna. Utifrån dessa spår, gravar och eventuell produktion, förefaller det rimligt att det människor som skapade och nyttjade dessa även bodde i närheten. Därför markerades de områden som framstod som lämpligast för förhistorisk bosättning. Boplatser lämnar ytterst sällan spår som nu kan ses ovan mark och utredningar etapp 2 anses därför nödvändiga inom dessa utvalda områden.

Det medeltida och senare användandet av området är belagt i skriftliga källor samt senare kartmaterial där man även kan följa dess utveckling. Kart- och arkivstudien visar på bebyggelse inom utredningsområdet vars äldsta belägg är från 1399. Byn finns sedan belagd i skriftligt material under hela 1400-talet. År 1541 består byn av tre hela hemman: ett skattehemman, ett kanikhemmen samt ett frälsehemman. Från 1777 härstammar den första kartan över området och efter det kan man i stora drag följa bebyggelsen och landskapsutnyttjandet i kartmaterialet fram till i dag.

Åtgärdsförslag

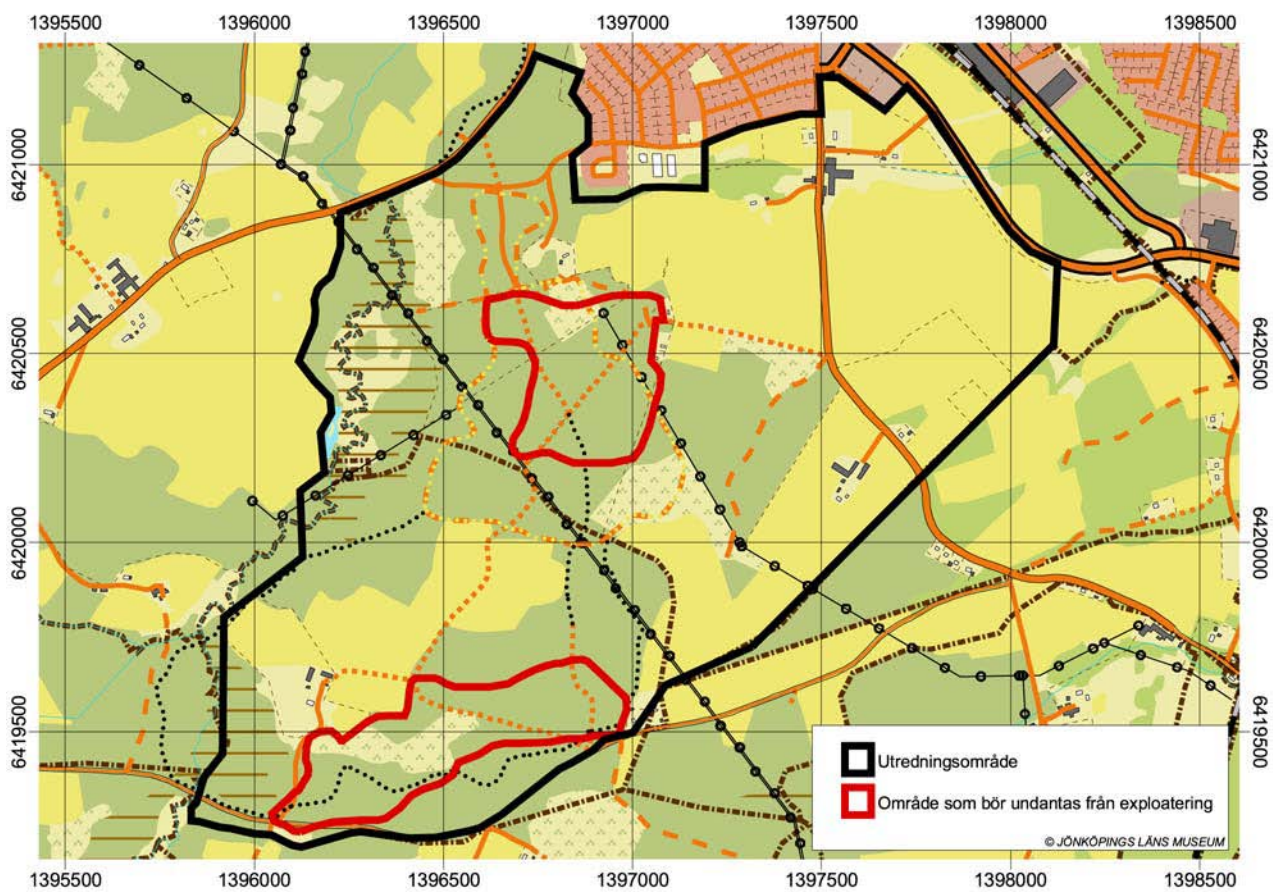
En av länsmuseumets främsta uppgifter är att hjälpa till att bevara fornlämningar och kulturmiljöer genom att visa var de finns och på så sätt undvika exploatering i dessa områden. Det finns dock omständigheter som gör att vi anser att lämningar bör undersökas i stället för att bevaras. Ett tydligt exempel på detta är den nypåträffade järnframställningsplatsen JB 2. Markberedning har skadat lämningen och nu ligger stora delar av den i öppen dager i en brant sluttning ner mot ett motionsspår. Om marken uppe på höjden fortsätter att brukas kommer lämningen att skadas ytterligare och de frilagda delarna i slänten kommer med tiden förstöras i och med användandet av motionsspåret. Med största sannolikhet kommer även antalet motionärer öka i och med anläggandet av golfbanan och därmed ökar även slitaget. Därför bör järnframställningsplatsen undersökas efter principen *rädda det som räddas kan*. Bidragande till inställningen är att även om lämningen nu undantas från exploateringsområdet kommer dess status som fornlämning bestå. Vill man i ett senare skede ta marken i bruk kommer undersökningen då bli mer komplicerad på grund av den pågående förstörelsen. Även resultaten av en senare utförd undersökningen kommer att bli mer osäkra utifrån ett sämre utgångsläge. Med andra ord så gynnar det inte någon att skjuta upp undersökningen av lämningar i liknande situationer. Samma resonemang kan föras för ytterligare några fornlämningar i nu aktuellt område. Nämnas bör RAÄ 44, där en väg löper rakt över gravfältet och troligtvis kommer slitaget öka även i det området då golfbanan byggs. Slutundersökningarna skall föregås av förundersökningar.

Som nämndes ovan är Länsmuseumet i första hand intresserade av att bevara fornlämningar. Men vi motsätter oss inte att sökschaktsgrävning (utredning etapp 2) utförs inom de områden som lyfts fram som lämpliga boplatssområden. Utredning av områdena ökar kunskapen och kan därefter ligga till grund för kommande beslut.

Två områden anses i synnerhet som olämpliga att exploatera och Länsmuseumet anser att dessa bör undvikas vid kommande planeringsarbete. Det första området innefattar bland annat ett flertal gravar och hålvägar i utredningsområdets sydvästra del. Önskan är att ett sammahållet område från gravgruppen RAÄ 4 i väst till och med RAÄ 2 i öst kan undantas från planerna. Norrut bör området innefatta de nyupptäckta hålvägarna JB 5 och AF 7. Det andra området som bör bevaras intakt är det kring den fossila åkermarken RAÄ 172.

Det kommer troligtvis uppstå en konflikt mellan viljan att bevara och att ta marken i anspråk i vissa områden. Därför har länsmuseumet lämnat sin syn på lämplig åtgärd för varje nu känd lämning i området. Under kapitlet *Resultat* listas varje nypåträffad lämning och för varje en ges ett åtgärdsförslag. De sedan tidigare kända och registrerade lämningarna som inte tas upp i kapitlet bör förundersökas då deras status redan är fastslagen. De registrerade fornlämningar som anses som osäkra bör dock utredas så deras status kan fastslås.

Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.



Figur 6. Karta över utredningsområde och områden som läns museet föreslår ska undantas från exploatering. Skala 1:20 000.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-11879-04
Jönköpings läns museums dnr:	293/04
Beställare:	Bengt Johansson
Rapportansvarig:	Jan Borg och Aadel Vestbö-Franzén
Fältansvarig:	Jan Borg och Aadel Vestbö-Franzén
Fältpersonal:	Jan Borg och Aadel Vestbö-Franzén
Fältarbetstid:	041028–050413
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Habo kommun
Socken:	Habo socken
Fastighetsbeteckning:	Bränninge 1:2 m fl
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad 7D 3j, 7D 4j
Koordinater:	x6419265 y1395826 (SV hörnet)
Undersökningsyta:	278 ha
Fornlämningsnummer:	2-6, 40-45, 48-50, 116, 169, 172, 198, 267, 268 & 283
Tidigare undersökningar:	Berglund, A. 1992
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv	

Referenser

Tryckta källor

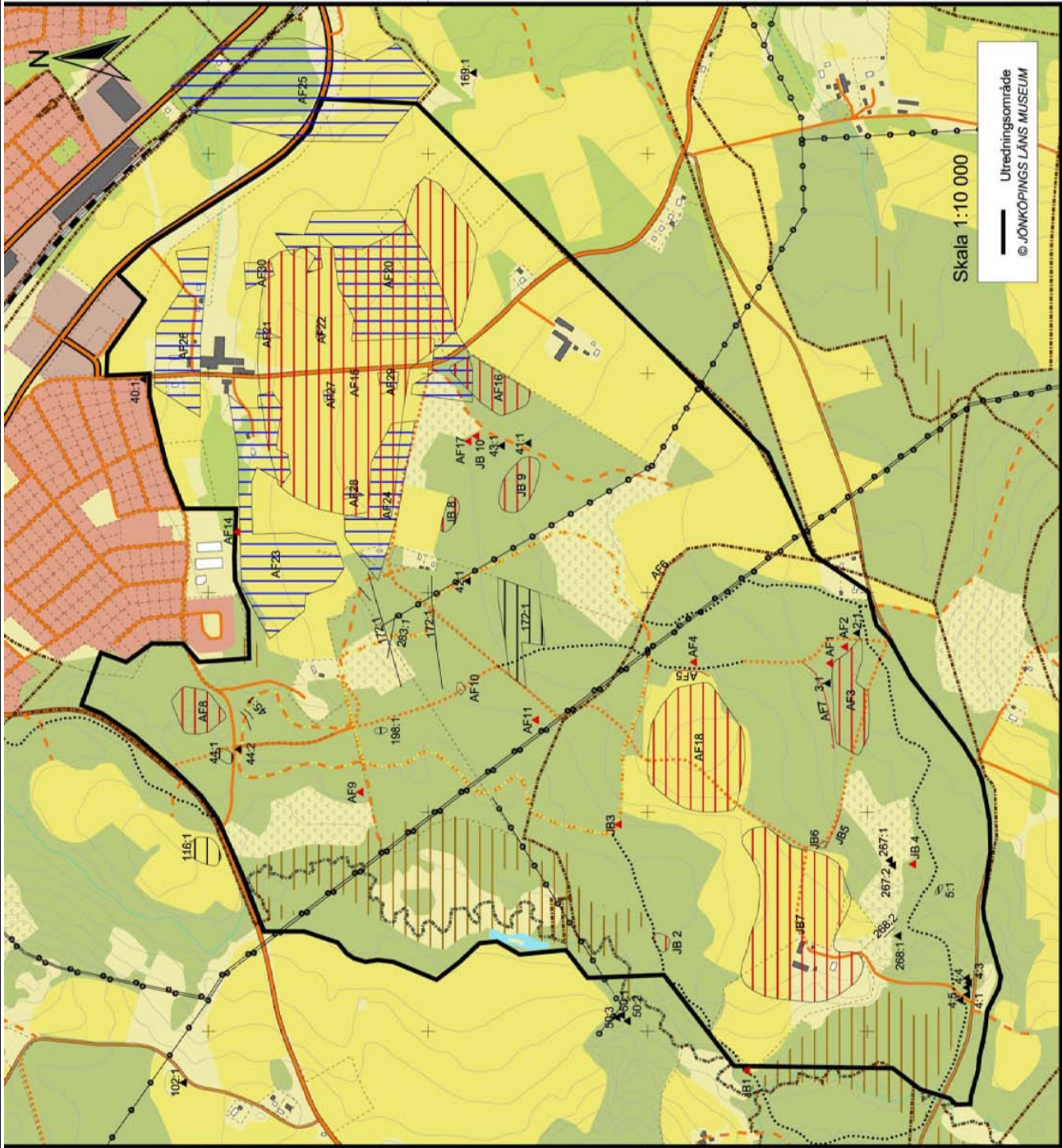
- Berglund, A. 1992. *Arkeologisk utredning 1992 inom Bränninge 3:12, Habo socken och kommun, Västergötland*. Skaraborgs länsmuseums rapporter 1992:25.
- Lundahl, I. 1955. *Ortnamnen i Skaraborgs län*, del XIII, Vartorfta härad. Lund.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.
Lantmäteriet. Jönköping.

Kartunderlag

SGU Ser Ae nr 109, 7D Ulricehamn SO.
Äldre Ekonomiska kartor, Skaraborgs län 99 och 101, fältkartering 1877-1882. Återutgivna av Skaraborgs länsmuseum 1986.
Lantmäterikontoret i Gävle:
Bränninge:
Akt P 74-9:2, Mätning, Magnus Tidén, 1777.
Akt P 74-9:4, Storskifte på inägor, Per Nylandh, 1788.
Akt P 74-9:5, Storskifte 1 och 3, ägoutbyte med nr 2, Per Nylandh, 1793.
Akt P 74-9:6, Laga delning, tomtplats till nr 1, Per Nylandh, 1795.
Akt P 74-9:7, Gränsbestämning, skogsmark till nr 3, Per Nylandh, 1797.
Akt P 74-9:8, Storskifte, ägor till nr 2, Per Nylandh, 1802.
Södra Hallebo:
Akt P 74-33:1, Per Nylandh och Niklas Lindberg.



Räli nr	Beskrivning
2	Grav?
3	Stensättning.
4	Gravgrupp. Fyra domarringar.
5	Gravfält bestående av fem domarringar
6	Klumpsten. Berörs ej.
40	Milstolpe.
41	Stensättning.
43	Stensättning.
44	Gravfält , bestående av domarringar och klumpstenar.
45	Stensträng.
48	Hög. Berörs ej.
49	Stensättning. Berörs ej
50	Gravgrupp , tre domarringar. Berörs ej.
116	Fyndplats för flinta. Berörs ej.
169	Bebyggelse lämning. Berörs ej.
172	Fossil åkermark.
198	Gravfält, bestående 5 av domarringar.
267	Stensättning.
268	Stensättning och halväg.
283	Halvæg.
Egna nr	
AF 1	Stensättning.
AF 2	Domarring?
AF 3	Boplatssläge och röjningsrösen.
AF 4	Täckgröp.
AF 5	Äldre vägräckning / halvæg.
AF 6	Stenmur.
AF 7	Halvæg.
AF 8	Bebyggelse lämning.
AF 9	Kolningsgröp.
AF 10	Gravfält, rest av.
AF 11	Domarring, rest av?
AF 12-13	Utgår
AF 14	Slägg förekomst.
AF 15	Boplatssläge
AF 16	Fossil åkermark.
AF 17	Grav/röjningsröse?
AF 18	Boplatssläge, läge för två torp, samt ev rest av grav.
AF 19	Utgår
AF 20	Kartindikation, se beskrivning.
AF 21, 22	Kartindikation, se beskrivning.
AF 23	Torpbebyggelse, plats för.
AF 24	Torpbebyggelse, plats för.
AF 25	Odagård, plats för.
AF 26	Bytomt, plats för.
AF 27, 28, 29	Kartindikation, se beskrivning.
AF 30	Gårdstomt, plats för.
JB 1	Röjningsröse. Berörs ej.
JB 2	Järnframställningsplats.
JB 3	Husgrund.
JB 4	Stensättning.
JB 5	Halvæg.
JB 6	Röjningsrösen.
JB 7	Boplatssläge.
JB 8	Fossil åker.
JB 9	Fossil åker.
JB 10	Röjningsröse.